

DOI: 10.26565/2220-8089-2020-38-11
УДК 323.28

Целуйко Марина Євгенівна

доцент, к. політ.н.,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
marytseluyko@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-8195-6837>

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ІСНУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП В ІСЛАМСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Розглядається питання наявності соціально-політичних умов в ісламських державах, що можуть впливати на діяльність тут терористичних організацій. Найбільше з проявами терористичної діяльності стикаються країни Близького та Середнього Сходу. Населення цих країн може бути етнічно різноманітним або однорідним, проте переважна більшість сповідує іслам – релігію, що має духовні, юридичні і соціально-політичні настанови, пропонує альтернативний підхід до державного устрою і принципів його функціонування. Ісламизм як політична течія має своїх прибічників як серед поміркованих, так і радикальних кіл у суспільствах цих країн. Правлячі еліти окремих країн оголошують іслам державною релігією з відповідними преференціями для нього. Проте ісламські держави не менше, а іноді й більше ніж інші країни цих регіонів, потерпають від діяльності терористичних груп.

Виділяється низка соціально-політичних характеристик та розглядається їхній можливий зв'язок з появою і подальшою діяльністю терористичних груп у будь-якому напрямі (від збору інформації і вербування місцевого населення до підготовки і проведення теракту). Увага приділяється співвідношенню стабільності політичної системи в ісламських державах і контрольованості ними території в межах власних кордонів з наявністю і характером діяльності терористичних організацій. Підкреслюється взаємна значущість проблем безпеки, освіти, умов життя й особливостей політичного режиму у питанні ризику появи і подальшого існування на території ісламської держави терористичних груп.

Відзначається необхідність наявності комплексу факторів для існування терористичної групи. Зазначається, що цей комплекс є різним для постійної або короткострокової діяльності терористів. Погіршення ситуації щодо існування і діяльності терористів у країні тим більше, чим більше загрозливих факторів з'явиться, тим менше значення гратимуть особливості політичного режиму. Встановлюється пріоритетність окремих факторів за наявності різних ситуацій.

Ключові слова: ісламська держава, політична система, соціально-політичні умови, неконтрольована територія, терористичні групи, терористична діяльність.

Целуйко Марина Євгенівна

доцент, к. політ. н.,
Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина,
площадь Свободы, 4, Харьков, 61022,
marytseluyko@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-8195-6837>

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ ГРУПП В ИСЛАМСКИХ ГОСУДАРСТВАХ

Рассматривается вопрос наличия социально-политических условий в исламских государствах, которые могут влиять на деятельность тут террористических организаций. Более всего с проявлениями террористической деятельности сталкиваются страны Ближнего и Среднего Востока. Население этих стран может быть этнически разнообразным или однородным, но преобладающее большинство исповедует ислам – религию, которая имеет духовные, юридические и социально-политические установки, предлагает альтернативный подход к основам государственного устройства и принципам его функционирования. Исламизм как политическое течение имеет своих сторонников как среди умеренных, так и радикальных общественных групп в этих странах. Правящие элиты отдельных стран провозглашают ислам государственной религией с соответствующими предпочтениями для него. Однако исламские государства не меньше, а иногда и больше чем другие страны этих регионов, страдают от деятельности террористических групп.

Выделяется ряд социально-политических характеристик и рассматривается их возможная связь с появлением и дальнейшей деятельностью террористических групп в каком-либо направлении (от сбора информации и вербовки местного населения до подготовки и проведения теракта). Внимание уделяется соотношению стабильности политической системы в исламских государствах и контролируемости ими территории в пределах собственных границ с наличием и характером деятельности террористических организаций. Подчеркивается взаимное значение проблем безопасности, образования, условий жизни и особенностей политического режима в вопросе риска появления и дальнейшего существования на территории исламского государства террористических групп.

Подчеркивается необходимость наличия комплекса факторов для существования террористической группы. Отмечается, что этот комплекс является различным для постоянной или кратковременной деятельности террористов. Ухудшение ситуации относительно существования и деятельности террористов в стране тем больше, чем больше угрожающих факторов появляется, тем меньшее значение будут играть особенности политического режима. Устанавливается приоритетность отдельных факторов при наличии различных ситуаций.

Ключевые слова: *исламское государство, политическая система, социально-политические условия, неконтролируемая территория, террористические группы, террористическая деятельность.*

Maryna Tseluiko

Associate Professor, Ph.D in Political Science,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
marytseluyko@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-8195-6837>

SOCIO-POLITICAL FACTORS OF TERRORIST GROUPS EXISTENCE IN ISLAMIC STATES

The question about socio-political conditions in Islamic states, which may affect the activities of terrorist organizations is considered. The countries of the Middle East are most often faced with terrorist activity. The population of these countries may be ethnically diverse or homogeneous, but the overwhelming majority professes Islam - a religion that has spiritual, legal and socio-political principles, offers an alternative approach to the foundations of the state system and the principles of its functioning. Islamism as a political trend has its supporters among both moderate and radical social groups in these countries. The ruling elites of some countries proclaims Islam the state

religion with the appropriate preferences for it. However, Islamic states no less, and sometimes more than other countries in these regions, suffer from the activities of terrorist groups.

A number of socio-political characteristics that take place in Islamic states is highlighted, and their possible connection with the emergence and further activities of terrorist groups in any direction (from collecting information and recruiting local people to preparing and conducting a terrorist attack) is considered. Attention is paid to the relationship between the stability of the political system in Islamic states and their controllability of the territory within their own borders with the presence and type of the activities of terrorist organizations. The mutual importance of the problems of security, education, living conditions and features of the political regime in the issue of the risk of the emergence and further existence of terrorist groups in the Islamic state is accented.

The necessity of a complex of factors for the existence of a terrorist group is emphasized. It is noted that this complex is different for the constant or short-term activities of terrorists. The deterioration of the situation regarding the existence and activities of terrorists in the country is the greater, the more threatening factors appear, the less important will be the features of the political regime. The priority of individual factors in the presence of various situations is established type.

Keywords: *Islamic state, political system, socio-political conditions, uncontrolled territory, terrorist groups, terrorist activities.*

У сучасному світі тероризм став частиною соціально-політичних процесів у багатьох країнах, а терористичні організації впливають на міжнародну політику держав як Азії, Африки, так і Європи та Америки. Терористичні методи боротьби поширюються світом через комунікаційну мережу Інтернет, стаючи відомими і доступними для громадян будь-якої країни. Основними причинками терористичних методів і тими, хто їх активно поширює, сьогодні є такі ісламістські угруповання, як Аль-Каїда та ІДІЛ. Проте популяризація ними тероризму у власних цілях має побічний ефект: він стає загальнодоступним як метод для відстоювання будь-яких цілей (екологічних, антиглобалістських, об'єднання чи відокремлення територій або пов'язаних з різноманітними ксенофобськими ідеями, ідеалами суспільної і політичної справедливості і таке інше). Кожна країна має реагувати на поширення екстремістських ідей і методів перш за все на власній території. Однак вона не повинна лишатися осторонь вирішення глобальної проблеми виникнення та існування ісламістського тероризму як основного поширювача терористичних методів. Необхідно досліджувати і боротися саме з джерелами, що живлять терористичні групи, мінімізувати фактори, що сприяють їхньому виникненню та існуванню.

Найчастіше у сучасному світі терористичні угруповання виникають і діють в ісламських державах. Це країни, де на рівні державної влади офіційно підтримується іслам, у більшій чи меншій мірі державою регулюється діяльність ісламських

організацій, релігійні лідери залучаються до участі у державних структурах, а норми Шаріату частково включені у правову систему. Сьогодні таких країн двадцять шість, і всі вони розташовані на африканському континенті та азійській частині Євразії. Вони мають різні суспільні традиції та історію, різні форми правління і політичні системи, різний економічний розвиток і рівень багатства. Проте їх об'єднує більше зближення політичної і релігійної сфер, ніж у неісламських країнах. Саме вони є об'єктом нашого дослідження.

Питаннями соціального і політичного устрою ісламських держав займалися такі вчені, як П. Салем, А. Воскресенський, М. Сапронова, В. Орлов, В. Білокреницький, Х. Бехруз. Місце ісламу у політичній і суспільній структурах, його можливості впливу на суспільно-політичні процеси в цих країнах також вивчали Е. Бінбас, Т. Моріна, Ж. Кепель, Л. Сюкіяйнен, Б. Волтер. Діяльності же ісламістських терористичних груп у мусульманському світі присвячені праці Б. Перкінса, А. Зеліна, А. Роула, Х. Гамбхір. Проте вони чітко не виділяють суспільно-політичні риси, що можуть сприяти виникненню і подальшій діяльності терористичних осередків саме в ісламських державах. Тому метою статті є з'ясувати, чи є зв'язок між суспільно-політичними характеристиками ісламських держав та інтенсивністю діяльності терористичних груп в них і які саме суспільно-політичні фактори ризику ми можемо виділити.

Загалом ісламські держави не є однорідною масою і далеко не всі сьогодні стикаються з діяльністю терористичних

організацій на власній території. Тому ми маємо означити ті країни, на території яких виникли і сьогодні або знаходяться в активно діючому стані, або епізодично себе проявляють терористичні групи. Це Пакистан, Алжир, Марокко, Туніс, Мальдіви, Бангладеш, Ірак, Палестина, Афганістан, Єгипет, Лівія, Сомалі, Ємен, що складає 50 % від усіх ісламських країн. До того ж суспільно-політичні ситуації в ісламських державах, їхні традиції, історії розвитку, сучасні політичні устрої є як схожими, так і вкрай протилежними. Наприклад, країни Аравійського півострову між собою схожі, а, зокрема, Саудівська Аравія і Сомалі мають масу розбіжностей. Тому слід розглядати сферу політичних відносин у цих країнах за критеріями, значущими для появи й діяльності екстремістських ідей та організацій.

По-перше, це стабільність політичної системи, тобто здатність системи зберігати динамічну рівновагу, стійкість до зовнішніх і внутрішніх впливів у довгостроковому періоді. С. Хантінгтон, визначає стабільність як «порядок плюс наступність», тобто такий варіант розвитку країни, за якого модель організації влади протягом тривалого часу

зберігає свої сутнісні характеристики. Головним є відсутність структурних змін у політичній системі або здатність влади керувати ними. Забезпечення порядку у стабільних системах продовжується шляхом механізму передавання влади, який дає змогу уникнути кризових ситуацій, насилля і тримати цей процес під контролем (Хантінгтон 2004). Навпаки проявами відсутності політичного порядку є постійні спроби зміни політичного устрою шляхом революцій, переворотів, заколотів, іншими неконтрольованими владою проявами соціально-політичної активності, наявності довгострокової політичної кризи і неможливості здійснювати повноцінне та ефективне керування державою. З цієї точки зору, можна розділити ісламські держави на такі, що мають стабільну політичну систему і нестабільну. До перших належать Бангладеш, Пакистан, Туніс, Алжир, Єгипет, Бруней, Комори, Джибуті, Мавританія, Йорданія, Мальдіви, Малайзія, Марокко, Катар, СА, ОАЕ, Іран, Оман, Бахрейн, Кувейт. До других, відповідно, віднесемо Ірак, Палестину, Афганістан, Лівію, Сомалі, Ємен.

Таблиця 1.

Співвідношення стабільності політичної системи в ісламських державах з наявністю терористичних організацій

Ісламські країни	Наявні постійно діючої терористичної групи	Наявна епізодична терористична діяльність	Відсутня діяльність терористичних груп
Стабільна політична система	Пакистан, Єгипет	Бангладеш, Туніс, Алжир, Мальдіви, Марокко	Бруней, Комори, Джибуті, Малайзія, Мавританія, Йорданія, Катар, СА, ОАЕ, Іран, Оман, Бахрейн, Кувейт.
Нестабільна політична система	Ірак, Палестина, Афганістан, Лівія, Сомалі, Ємен		

Можна побачити, що серед 20 ісламських держав, які мають більш-менш стабільну політичну систему, і водночас постійну або епізодичну терористичну діяльність місцевих осередків на своїй території, таких не дуже багато, а саме третина. Це Марокко, Алжир, Єгипет, Пакистан, Мальдіви. Натомість серед країн з нестабільною політичною системою і відсутністю ефективного керівництва кожна має активні терористичні групи, складені з місцевих мешканців. Проте у кожній з країн,

які мають терористичні організації, є ще інші причини для їхнього існування.

Одною з таких є територіальний фактор, тобто обсяг контролювання країною власної території, наявність так званих «сірих зон». Неконтрольовану центральною владою територію терористичні групи використовують у власних цілях, а саме розташовують тут керуючі структури, тренувальні табори, використовують її як місце перепочинку, схову. Це дає їм змогу поширювати насильницькі дії на інші території. Тому країни, що знаходяться у сусідстві з

країнами, де є неконтрольована територія і присутність терористичної групи, так чи інакше будуть стикатися з насильницькою, логістичною, інформаційною або іншою діяльністю терористів на своїй території. До ісламських держав, що мають у своїх межах неконтрольовану центральною владою територію, можна віднести Сомалі, Лівію, Афганістан, Ємен, Ірак, Палестину, Пакистан, Єгипет. У всіх них діють терористичні організації. Відповідно, країни, що межують з ними, але контролюють власну територію, це Джибуті, Туніс, Алжир, Іран, Оман, Кувейт, Саудівська Аравія, Йорданія. У деяких з цих країн терористичні групи відкрито заявляють про

себе (Алжир, Туніс), в інших відбуваються регулярні арешти осіб, пов'язаних з певними терористичними групами (Саудівська Аравія, Іран). Територіально на відстані знаходяться Марокко, ОАЕ, Бахрейн, Катар, Мальдіви, Бангладеш, Бруней, Малайзія, Мавританія, Комори. Іноді терористичні акції та угруповання відмічаються у Марокко, Мальдівах, Бангладеш. У цих країнах намагаються діяти групи, пов'язані з ІДІЛ або аль-Каїдою. До того ж Марокко, крім того, що має бойовиків-мароканців, що повернулися з Сирії (Barrett 2017), розглядається терористами ще й як платформа для організації терактів у європейських країнах.

Таблиця 2.

Співвідношення контрольованості території в ісламських державах з наявністю терористичних організацій

Ісламські країни	Наявні постійно діючої терористичної групи	Наявна епізодична терористична діяльність	Відсутня діяльність терористичних груп
Відсутність неконтрольованої території		Бангладеш, Туніс, Алжир, Мальдіви, Марокко	Бруней, Комори, Джибуті, Малайзія, Мавританія, Йорданія, Катар, СА, ОАЕ, Іран, Оман, Бахрейн, Кувейт.
Наявність неконтрольованої території	Пакистан, Єгипет Ірак, Палестина, Афганістан, Лівія, Сомалі, Ємен		

За наявності збройних конфліктів як в середині країни, так і ззовні підтримка радикальних ідеологій підвищується. Збільшується кількість фанатично віруючих. Так сталося із поширенням радикального ісламізму під час афганської війни (1979-89 рр.). Після неї він закріпився і поширився далі перш за все країнами, де мали місце соціальні конфлікти або війни: Пакистан, Алжир, Палестина тощо. Громадянські війни, що спалахнули в Іраку, Лівії, Сирії, Ємені лише підвищили популярність радикальних ісламістів і прискорили поширення їхньої ідеології у країнах Близького Сходу (більшість з яких є ісламськими) та за його межами. І вже не тільки фанатично віруючі підтримали радикалів, а й помірковані ісламісти схилиються до них як до сили, яка може перемогти, принести стабільність і порядок як в країні, де ведеться війна, так і в країні з поганим (з точки зору населення) політичним керуванням, де громадяни

прагнуть справедливості. Так було з отриманням популярності рухом Талібан на початку 1990-х років в Афганістані. Екстремістська ідеологія завжди буде притягувати деяких істино віруючих, але у часи невизначеності й небезпеки вона також буде приваблювати і поміркованих ісламістів (Walter 2018). Якщо ми подивимось на соціальні й політичні характеристики режимів в ісламських державах, то побачимо, що більшості з них притаманні високі показники у сфері корупції і диктатури, відсутність контролю за владою, особиста й громадянська несвободи, високий рівень безробіття й низький доступ до освіти, інформації, медицини (Індекс человеческого развития 2019, The Legatum Prosperity Index 2019, Індекс уровня образования 2019, Індекс верховенства закона 2017, Social Progress Index 2019, Corruption Perceptions Index 2019, Freedom in the World 2019, Democracy Index 2019).

Таблиця 3.

Співвідношення соціальних і політичних умов в ісламських державах з наявністю терористичних організацій

	Індекс людського розвитку	Індекс процвітання	Індекс освіти	Індекс верховенства закону	Індекс соціального розвитку	Індекс корупції	Індекс громадянської свободи	Індекс демократії
Перша половина у рейтингу	ОАЕ, СА Катар Бруней Бахрейн Оман Кувейт Малайзія Іран Алжир	ОАЕ Малайзія Катар Бахрейн Оман Кувейт СА	СА, ОАЕ Іран, Бахрейн Оман Малайзія Бруней	ОАЕ Йордан Малайз <i>Туніс</i>	Малайз Туніс ОАЕ Йорданія Катар Оман	ОАЕ, Катар Бруней Малайз СА, Оман Йорданія <i>Туніс</i> Бахрейн Марокко Кувейт	<i>Свобідні</i> <i>Туніс</i>	<i>Недосконала демократія</i> Малайзія <i>Туніс</i> Перехідний режим <i>Бангладеш</i>
Друга половина у рейтингу	<i>Туніс</i> Йорданія <i>Малайзія</i> Лівія Єгипет Палестина , Ірак Марокко <i>Банглад</i> Пакистан Комори Маврит	Йордан <i>Туніс</i> Марокко Алжир Іран Єгипет <i>Банглад</i> Комори Пакистан Ірак	Йордан Алжир Катар Палест <i>Туніс</i> Кувейт Єгипет Лівія <i>Мальдів</i> Ірак Марокко <i>Банглад</i> Комори	Марокко Іран <i>Банглад</i>	Алжир Марокко Іран СА Єгипет <i>Банглад</i> Комори Пакистан	Алжир Єгипет Пакистан <i>Мальдіви</i> Мавритан <i>Банглад</i> Іран Комори Ірак Джибуті	<i>Частково</i> <i>свобідні</i> Комори Банглад Марокко Пакистан Йорданія <i>Несвобідні</i> Кувейт Мальдіви Алжир Мавританія Ірак Бруней Афганістан Катар Палестина Оман	Марокко Пакистан Алжир Авторитарний режим Йорданія Кувейт Маврит Палестина
Остання двадцятка	Афганістан Ємен Сомалі	Лівія Мавританія Сомалі Афганістан Ємен	Афган Пакист Маврит Ємен Сомалі	Пакист Єгипет Афганістан	Мавританія Афганістан	Лівія Афганістан Ємен Сомалі	Іран ОАЕ Бахрейн Ємен Лівія Сомалі СА	Бахрейн Іран, Лівія Ємен СА

Жирним шрифтом виділено країни, на території яких постійно діє одна або кілька терористичних організацій. Курсивом означені країни, в яких іноді з'являються невеликі терористичні групи.

Порівнюючи ісламські держави між собою, можна побачити, що дещо кращі показники у всіх сферах, окрім свободи і рівня демократичності режиму мають країни Перської затоки (окрім Ємену). Проте поєднання кращих умов життя з авторитарним наглядом за суспільством з боку владних органів не дає можливості розвиватися тут

терористичним організаціям. Дещо схожі умови у Брунеї, Ірані та Йорданії. Також слід відмітити Малайзію, яка з усіх ісламських держав має одні з найкращих показників не тільки у соціальній і соціально-економічних сферах, але й у політичній. Всі ці країни не мають на своїй території постійно діючих терористичних угруповань.

Країни, що не можуть похвалитися гарними показниками у всіх сферах життя, але й не мають терористичних груп – це Комори, Мавританія і Джибуті. Тут відсутня потрібна комбінація факторів для появи та існування терористів.

Серед країн, на території яких діють або намагаються закріпитися терористичні організації, є країни, що мають посередні соціальні й соціально-економічні показники, але їхня політична система знаходиться ближче до демократичної з точки зору організації і проведення виборів, діяльності уряду, наявності багатопартійної системи, можливостей громадянської участі у політиці і рівнем політичної культури. Це Туніс, Марокко, Алжир, Мальдіви, Бангладеш, Пакистан. Серед цих країн лише Пакистан є світовим лідером за кількістю терористичних організацій на власній території, але він і відрізняється від інших дуже низьким рівнем політичної культури та участі населення у політиці (Democracy Index 2019), більш низькими показниками серед цієї групи країн рівня якості життя, освіти, безпеки. Як наслідок люди обирають інші засоби відстоювання своїх інтересів, аніж участь у політичній сфері. Ситуацію погіршує наявність неконтрольованої території (Територія племен федерального управління), спірної території (Азад-Кашмір), терористичних організацій у сусідній країні (Афганістані) і розташуванні тут лідерів однієї з найбільших терористичних мереж (аль-Каїди). Що стосується інших п'ятих країн, то вони не мають такого комплексу загрозливих факторів. Недостатньо високі соціально-політичні, економічні показники викликають невдоволення громадян і прагнення захистити свої інтереси. Але дещо вищий, ніж у Пакистані, рівень політичної культури освіти сприяє тому, що населення менше спирається на ісламські цінності у повсякденному житті, обирає більш помірковані ісламістські або світські ідеології і легальну політичну участь. Політичні умови у цих країнах, так би мовити, пом'якшують ризик постійного існування терористичних груп, але не ліквідують його. Тут спостерігається епізодична терористична активність, намагання як зовнішніх, так і внутрішніх ісламістів-радикалів діяти на цій території. Тому у майбутньому життєдіяльність тероризму у цих країнах залежатиме багато в чому від соціально-економічного й політичного розвитку.

Наступну групу країн складають Єгипет, Ірак, Палестина – країни з наявністю низь-

ких соціальних показників, авторитарних режимів, значною обмеженістю особистих і громадянських свобод, більш низьким рівнем політичної культури. Не дивлячись на вищу, ніж у попередньої групи громадянську участь у політиці у Палестині та Іраку, вкрай низько тут оцінюється якість діяльності урядів, зазначається наявність політичних конфліктів, більш високого рівня корупції, що призводить до падіння віри у можливість справедливості при розподілі влади, матеріальних і соціальних благ. Це призводить до підтримки екстремістських ідеологій і методів. Також для тривалого існування терористичних організацій тут є й інші з відмічених вище факторів.

Останню групу країн складають країни з найнижчими соціально-політичними показниками у всіх сферах. Вони входять до останньої двадцятки у більшості світових рейтингів. Це Афганістан, Ємен, Сирія, Лівія, Сомалі. Саме такі країни стають об'єктами підвищеної уваги міжнародних терористичних організацій. Там їм вдається закріпитися і знайти підтримку місцевого населення, яке живе у тяжких умовах і хапається за екстремістів як за таку силу, яка зможе перемогти і навести порядок.

Отже, для того, щоб виникали та існували терористичні групи, потрібна комбінація факторів (нестабільність політичної системи, наявність неконтрольованої території, низький рівень життя, освіти, невідповідні умовам характеристики політичного режиму). Чим кращі соціально-економічні показники країни, тим більш лояльне ставлення громадян до будь-якого політичного режиму. За відсутності інших загрозливих факторів (як то неконтрольована територія, збройні конфлікти, нестабільність політичної системи) у таких країнах дуже низька імовірність діяльності терористичних груп. Чим більше погіршуються умови життя, тим більшого значення набувають особливості політичної системи країни. Якщо зазначені дестабілізуючі фактори відсутні, то авторитарні режими справляються з екстремістськими настроями, які можуть виникнути у частини населення. Проте, якщо політичні режими за поганих соціально-економічних умов мають демократичні риси, надають більшої свободи і достатніх умов для політичної участі, то це має неоднозначний ефект. З одного боку, це дає можливості прибічникам поміркованого ісламізму відстоювати свої інтереси у політичному полі через створення суспільних або політичних організацій і партій. З іншого – відсутність

жорсткого контролю за діяльністю суспільних організацій, певна ліберальність думок, сприяють проникненню в суспільне середовище екстремістських ідеологій через представників міжнародних терористичних організацій і тамтешніх прибічників ісламського фундаменталізму. В результаті у країнах періодично створюються і діють невеликі терористичні осередки. Для майбутнього таких країн дуже важливим є питання, чи приживуться терористичні організації на їхній території, чи ні. Якщо для такого непевного стану додаються інші загрозливі фактори, то політична система такої країни може не впоратися з цим і не зможе запобігти виникненню терористичних груп на своїй території (наприклад, як у Пакистані). Якщо ж, навпаки, відбуватиметься розвиток у бік працюючих демократичних процедур, політичної справедливості, підвищення рівня освіти, то боротьба за інтереси різних груп спрямується у політичну сферу, екстремісти не матимуть достатньої соціальної бази для існування. Чим більше загрозливих факторів з'явиться, тим менше значення вже матимуть особливості політичного режиму.

Отже, одні ісламські держави намагаються будувати демократію у поганих соціально-економічних умовах, стикаючись зі спротивом з боку правлячих кланів, олігархічних або військових груп, низькою політичною грамотністю населення, несприятливими факторами через наявність збройних конфліктів у регіонах. Правлячі еліти інших держав не використовують демократичні інститути, а намагаються авторитарним шляхом контролювати державу. Треті країни знаходяться у стані війни і є фактично джерелами поширення терористичної ідеології і відповідних груп. Тому одних лише особливостей політичної системи в якості фактора для запобігання появі терористичних груп замало, адже вона має бути адекватною до ситуації в країні і регіоні, здатною зменшувати ризики виникнення терористів. Не можна просто впроваджувати демократичні процедури без вирішення соціально-економічних, освітніх проблем і проблем безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

- Хантингтон, С. 2004. *Политический порядок в меняющихся обществах*. М.: Прогресс-Традиция.
- Barrett, Richard. 2017. *Beyond the caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. URL: <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/>

- Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf*
- Walter, B. Why Moderates Support Extreme Groups, *Foreign Affairs*. 2018. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-06-18/why-moderates-support-extreme-groups?cid=nlc-fa_fatoday-20180618
- Индекс человеческого развития*. 2019. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index>
- The Legatum Prosperity Index*. 2019. URL: <https://www.prosperity.com/rankings>
- Индекс уровня образования*. 2019. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/education-index/education-index-info>
- Индекс верховенства закона*. 2017. URL: <https://gtmarket.ru/research/rule-of-law-index/info>
- Social Progress Index*. 2019. URL: <https://www.socialprogress.org/>
- Corruption Perceptions Index*. 2019. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results>
- Freedom in the World*. 2019. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/civil-freedom>
- Democracy Index*. 2019. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracyindex2019

REFERENCES

- Huntington, S. 2004. *Political order in changing societies*. M.: Progress-Tradiciya (in Russian).
- Barrett, Richard. 2017. *Beyond the caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. URL: <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf>
- Walter, B. 2018. Why Moderates Support Extreme Groups, *Foreign Affairs*. 2018. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-06-18/why-moderates-support-extreme-groups?cid=nlc-fa_fatoday-20180618
- Human Development Index*. 2019. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index> (in Russian).
- The Legatum Prosperity Index*. 2019. URL: <https://www.prosperity.com/rankings>
- Education Index*. 2019. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/education-index/education-index-info> (in Russian)
- The Rule of Law Index*. 2017. URL: <https://gtmarket.ru/research/rule-of-law-index/info> (in Russian).
- Social Progress Index*. 2019. URL: <https://www.socialprogress.org/>
- Corruption Perceptions Index*. 2019. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results>
- Freedom in the World*. 2019. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/civil-freedom>
- Democracy Index*. 2019. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracyindex2019